

HALACHIC AND HASHKAFIC FOUNDATIONS OF MITZVOT BEIN ADAM LECHAVERO

7 - HAYASHAR VEHATOV

OU ISRAEL CENTER - FALL 2015

1. ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ויבאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבותיך
דברים ויח

2. וידם השמש וירח עמוד עד-יקם גול אגיו הלא-היא כתובה על-ספר הישר ויעמוד השמש בחצי השמים ולא-אץ לבוא פנים
תמים:
יהושע יג

3. מאי ספר הישר? א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים, שנא: תמות נפשי מות ישרים
עבודה זרה כה.

4. מי מנה עפר ועקב ומספר את-רבע ישראל תמות נפשי מות ישרים ויהי אחריתי כמה:
במדבר כג

5. ישרים. בגימטריא אבות העולם. ס"ת של שמות האבות אברהם יצחק ויעקב בגימטריא 'צלעם'. וזהו ותהי אחריתי כמוהו
בעל הטורים במדבר כג

6. מאי ספר הישר? ..... ר"א אומר: זה ספר משנה תורה, ואמאי קרו ליה ספר הישר? דכתיב: ועשית הישר והטוב בעיני ה'
עבודה זרה כה.

7. עד) .... ולמה זה נעלה על כולם פסוק זה שעל שמו יקרא כל הספר, וי"ל ע"פ המצואר (שנת לא) ואלה צת לרעך כמוך זו היא כל
התורה כולה. וכמו שהאדם לעצמו רוצה לעשות אך ישר וטוב כך המוותר לזולתו על שלו הרי זה יסוד כל התורה, ולכן נקרא כל
התורה ע"ש מוסד זה
תורה תמימה הערות דברים פרק ו הערה עד

8. לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל-הישר בעיניו
דברים יב

9. בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו ועשה
שופטים יז

10. .... ולא שתהיה מדת חסידותיך לעיני הרואים ולא בקרב לבך, כי אם הטוב בעיני ה' הרואה ללבב גם במקום שאין אנשים.
וזהו הישר והטוב בעיני ה'
אלשיך על דברים ויח

11. הישר והטוב - זו פשרה, לפני משורת הדין
רש"י שם

12. ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור חקותי ועדותי אשר צוך, ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר: וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל, לא תקום ולא תטור, ולא תעמוד על דם רעך, לא תקלל חרש, מפני שיבה תקום, וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין,

רמב"ן שם

13. דִּבְרֵי אֵל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ויקרא יט:ב

14. והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכלית הברש והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה: לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות ..... וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין.... אמר בכלל ועשית הישר והטוב .... וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות

רמב"ן ויקרא יט:ב

15. The injunction "You shall be holy" implies that the letter of the law must not be strictly adhered to; rather, as the Ramban phrases it, "One should follow the intention of the Torah." Whoever wishes to achieve a perfect observance of the Torah cannot be satisfied with adhering to its explicit rulings. He must penetrate deeper in order to arrive at the ultimate aim of these rulings. He must not only think of that which is good and right in his own eyes but that which is "the right and the good in God's eyes." It would seem that the latter injunction added by the Torah to its list of rulings is superfluous since all the divine precepts are designed to show mankind the correct way of living. However, there are many things which are permitted by the letter of the law and are only forbidden from because of the requirement to "[d]o the right and good in God's eyes." Regarding the seizing of property for a debt, our Rabbis stated that the law does not demand the return of such property, but it is to be returned in accordance with the injunction of "Do the right..." This special injunction demonstrates that Judaism is not satisfied with limiting active evildoing; it aspires to eradicate potential evil from the soul of man.

Rav Yeshayahu Shapiro - the 'Admor He-Chalutz' (d. 1942) quoted by Nechama Leibowitz, Parashat Vaetchanan

16. If, however, we recognize that Halakhah is multiplanar and many-dimensional; that, properly conceived, it includes much more than is explicitly required or permitted by specific rules, we shall realize that the ethical moment we are seeking is itself an aspect of Halakhah. The demand, or, if you will, the impetus for transcending the din is itself part of the halakhic corpus.

Rav Aharon Lichtenstein - 'Does Jewish Tradition Recognize an Ethic Independent of Halakha?'

17. שְׁמֹר וְשִׁמְעֵתָ אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְּךָ לַמַּעַן יֵיטֵב לָךְ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד-עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ

דברים יב:כח

18. Perhaps "do the right and the good" can be interpreted as follows: the tov adds something to the yashar and modifies its performance. In doing so, the yashar takes into consideration the higher tov. The yashar is what one is entitled to by right, free from wrongdoing. The tov is any positive purpose the advancement of which is in accord with God's will. This then is the tenet that is stated here. Even if you are legally entitled to something, forgo it for the sake of a higher, positive, and good purpose. Forgo your undisputed right out of consideration of another person's welfare. In cases of compromise, the litigant sacrifices some of his legal rights for the sake of peace. The tov that modifies the performance of the yashar is, in the former cases, brotherly love, and in the latter case, love of peace. ....

Below, the wording is reversed. Accordingly, there the yashar modifies the performance of the tov: do good only in the right way. The end shall not justify the means; do not attempt to do good by crooked means.

Rav Shimshon Refael Hirsch - Devarim 6:18'

דין דבר מצרא

19. ולא עוד אלא המוכר קרקע שלו לאחר יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו וזה הלוקח הרחוק כאילו הוא שליח של בן המצר.... אפילו היה הלוקח ת"ח ושכן וקרוב למוכר ובן המצר ע"ה רחוק בן המצר קודם ומסלק את הלוקח, ודבר זה משום שנאמר *ועשית הישר והטוב* אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המצר יותר מן הרחוק....

רמב"ם הלכות שכנים פרק יב הלכה ה

פשרה

20. רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר: (זכריה ח) *אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם*. והלא במקום שיש משפט - אין שלום, ובמקום שיש שלום - אין משפט. אלא איזהו משפט שיש בו שלום - הוי אומר: זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב' ח') *ויהי דוד עושה משפט וצדקה*, והלא כל מקום שיש משפט - אין צדקה, וצדקה - אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה - הוי אומר: זה ביצוע

סנהדרין ו:

21. אמר רב: הלכה כרבי יהושע בן קרחה. - ... מצוה למימרא להו: אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו

שם

ויתור בממון

22. שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה: במה הארכת ימים? אמר להם: .... וותרן בממוני הייתי .... דאמר מר: איוב וותרן בממוניה הוה, שהיה מניח פרוטה לחנוני מממוניה

מגילה כח.

23. מי שיש לו מלאכה מועטת לעשות, אומר לפועל 'חזי פרוטה אני נותן לך ונלך אלל חנוני ונקנה צפרוטה ככר או ציאים ונחלוק'. ואיוב ויתרה לחזי כשני משלו ונותן לו כל הפרוטה שכיב רע צעינו לדקדק בדבר קל שאינו ממון

רש"י בבא בתרא טו:

24. משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה. אומר על לאו ועל הן הן, מדקדק על עצמו בחשבון ונותן ומוותר לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן, ונותן דמי המקח לאלתר... ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך ומוחל להן

רמב"ם הלכות זעות פרק ה הלכה יג

לפנים משורת הדין

25. רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה קאזיל באורחא, פגע ביה ההוא גברא, הוה דרי פתכא דאופי, אותבינהו וקא מיתפח .. אמר ליה: דלי לי. אמר ליה: כמה שוין? - אמר ליה: פלגא דזוזא. יהיב ליה פלגא דזוזא, ואפקרה. הדר זכה בהו, הדר יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה. חזייה דהוה קא בעי למיהדר למזכיה בהו, אמר ליה: לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו .... והא רבי ישמעאל ברבי יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה! - רבי ישמעאל ברבי יוסי לפנים משורת הדין הוא דעבד.

בבא מציעא ל:

26. רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימיהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה: הב להו גלימיהו. - אמר ליה: דינא הכי? - אמר ליה: אין (משלי ב) *למען תלך בדרך טובים*. (רש"י - **לפנים משורת הדין**). יהיב להו גלימיהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחינן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אגרייהו. - אמר ליה: דינא הכי? - אמר ליה: אין, (משלי ב) *וארחות צדיקים תשמר*

בבא מציעא פג.

27. צסוף פרק האומנים גזי רכז בר רכז הונח דשקלינהו לגלימייכו דהנהו שקולחי ... מייתי למען חלך צדך טווי' ... וי"ל דצנהכו שקולחי לא שייך לפני משורת הדין כיון שעשו לו היזק גדול צפשיעה ששיצרו לו חצית של יין

תוספות בבא קמא ק. ד"ה לפני משורת הדין

28. רב יהודה הוה שקיל ואזיל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דיסא, אמר ליה: מצא כאן ארנקי מהו? - אמר ליה: הרי אלו שלו. - בא ישראל ונתן בה סימן מהו? - אמר ליה: חייב להחזיר. - תרתי? - אמר ליה: לפני משורת הדין. כי הא דאבוה דשמואל אשכח הנך חמרי במדברא, ואהדרינהו למריהו לבתר תריסר ירחי שתא, לפני משורת הדין. רבא הוה שקיל ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא דגלדאי, ואמרי לה בשוקא דרבנן, אמר ליה: מצא כאן ארנקי מהו? - אמר ליה: הרי אלו שלו. בא ישראל ונתן בה סימן מהו? - אמר ליה: הרי אלו שלו. - והלא עומד וצווח: - נעשה כצווח על ביתו שנפל, ועל ספינתו שטבעה בים

בבא מציעא כד:

29. ואין צית דין יכולין לכוף ליכנס לפני משורת הדין, אף על פי שנראה להם שהוא מן הראוי ויש חולקים.

רמ"א שולחן ערוך חושן משפט סימן יב סעיף ב

30. ואם הוא עני ובעל חזקה עשיר, אין לריך לעשות לפני משורת הדין

שם

31. אע"פ שמן הדין במקום שרוב עובדי כוכבים מצויים, אפילו נתן ישראל בה סימן אינו חייב להחזיר, טוב וישר לעשות לפני משורת הדין להחזיר לישראל שנתן בה סימן

שולחן ערוך חושן משפט סימן רנט סעיף ה

32. וכן אנו נוהגים להחזיר וכ"פ ראבי"ה וראצ"ן דכייפינן להחזיר היכא דהמולא עשיר

ש"ך שם סעיף ה

ישרות

33. לְבַד־רְאֵה-זֶה מִצְאָתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם יֵשֶׁר וְהִמָּה בְקִשּׁוֹ חֲשִׁבְנוֹת רַבִּים:

קהלת ז'כט

34. אשר עשה האלהים. הוא צעזור כי ידעתי אשר האלהים צרא את האדם להיות ישר, רוצה לומר ללכת צדך הממולע צענין המדות צכעם וחוגה וחמלה וכדומים, מצלי נעות אל הקלח מן הקלוות, ... בני אדם הם הם המצקשים מחשבות רבות לנעות פעם אל הקלח האחד ...

מצודת דוד שם

35. חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק מר, ויש מן החולים מי שמתאוה ותאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה כגון העפר והפחם ושונא המאכלות הטובים כגון הפת והבשר הכל לפי רוב החולי, כך בני אדם שנפשותיהם חולות מתאווים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים ללכת בה והיא כבידה עליהם למאד לפי חליים, וכן ישעיהו אומר באנשים הללו הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חושך לאור ואור לחושך שמים מר למתוק ומתוק למר, ועליהם נאמר העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חושך, ומה היא תקנת חולי הנפשות, ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם עד שיחזירו לדרך הטובה, והמכירים בדעות הרעות שלהם ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם עליהם אמר שלמה חכמה ומוסר אוילים בזו

רמב"ם הלכות דעות פרק ב הלכה א